

Живорад
НЕДЕЉКОВИЋ
песник

Краљево 2017.

Едиција
ПОВЕЉА

Библиотека
ПРЕОБРАЖЕЊЕ

Књига двадесет прва

Рецензенти
Др Јован Делић
Др Драган Станић
Др Александра Јерков

ЗБОРНИК

ЖИВОРАД
НЕДЕЉКОВИЋ
ПЕСНИК

Уредник
ДРАГАН ХАМОВИЋ

повеља

У ЗБОРНИКУ

Уместо увода

9 / Драган Хамовић
ДАХ ЖУДЊЕ И ДАХ ТАЈНЕ

I

23 / Радивоје Микић
ИЗВАН ПРВОГ СМИСЛА – ЗАПАЖАЊА
О ПЕСНИЧКОМ ПОСТУПКУ ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА

49 / Саша Радојчић
АМБИЈЕНТ И МОДЕЛ ПЕСНИЧКОГ ТЕКСТА

72 / Бојана Стојановић Пантовић
ЗНАЧЕЊЕ АУТОПОЕТИЧКИХ ИСКАЗА
У НОВИМ ЗБИРКАМА ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА

86 / Јана Алексић
ДУХОВНО-ЕСТЕТИЧКИ ИСХОДИ
АУТОПОЕТИКЕ ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА

108 / Соња Веселиновић
ДНЕВНИ ПОСЛОВИ У ПОЕЗИЈИ
ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА И ШЕЈМАСА ХИНИЈА

126 / Миломир Гавриловић
ПЕСМА ОВОГА СВЕТА А НЕДЕЉКОВИЋА

147 / Ана Гвозденовић
БИЋЕ КОЈЕ ЧИТА
– ИНТЕРТЕКСТ У ПОЕЗИЈИ ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА

164 / Немања Каровић
МОТИВ КИШЕ У ПОЕЗИЈИ ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА

181 / Владан Бајчета
„ПОСТАТИ СТАБЛО” – МОТИВ ДРВЕТА
У ПОЕЗИЈИ ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА

198 / Никола Маринковић
ТОПОС ВРТА У ПОЕЗИЈИ ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА

217 / Соња Миловановић
ИМАГИНАРНИ ПЕЈЗАЖИ ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА

228 / Оља Василева
КО ЈЕ „НЕКО”

248 / Данка Спасојевић
„УЛАЗАК” ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА

261 / Милан Гарић
О ДВИЈЕ ПЈЕСМЕ ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА

II

279 / Бојана Стојановић Пантовић
УТЕХА ИЗРЕЦИВОГ

284 / Живорад Недељковић
О ЧИСТИМ ИЗВОРИМА

III

291 / Андреј Анђић, Ивана Борисављевић
СЕЛЕКТИВНА БИБЛИОГРАФИЈА ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА

361 / Регистар имена

Миломир Гавриловић

ПЕСМА ОВОГА СВЕТА

Лирка свакодневица и аутопоетичка промишљања
у поезији Живорада Недељковића¹

Сажетак / Поезију Живорада Недељковића одликује потрага за разумевањем света и човекове позиције у њему. Свет Недељковићеве поезије је нестабилан, а певајући субјекти у њему трагају како за разлозима због чега је свет на тај начин устројен, тако и за просторима среће и спокоја који се постављају као гаранти стабилности и уређености света. У том песничком напору, аутопоетички говор и искуства свакодневице представљају две значајне поетичко-тематске трасе у оквиру којих Недељковић промишља о позицији и природи човека. У овоме раду је акценат стављен управо на истраживање динамике односа аутопоетике и свакодневних искустава, односно, два оквира који, засебно, у сагласју или диспуту, пројектују песничку мисао ка траженој универзалности.

Кључне речи / аутопоетика, свакодневица, слика света, простори среће

„И кад трезан бејаш, ћутао сам, насмејан.”
Живорад Недељковић

1.

Аутопоетичким признањем „Тематизујући искуство, долазим до оних нестварних сједињења кад се доживљено и написано преклапају у једном логичном следу, могућем, јер постоји везаност за земљу и везаност земље за поезију” (2003: 91), Живорад Недељковић упућује читаоца ка поступку често активираним у његовој поезији – ка самеравању искуства које припада свакодневном, поновљивом, па чак и ефемерном

контексту, са досегнутом поетском поентом упућеном ка универзалном степену. Недељковић указује да постоји директна везаност поезије за *овај свети*, као, уосталом, и за човека који о њему промишља или га тумачи. Тиме се поезија одређује као достатни медијум преко којег се свет потпуније разуме и представља. Свакодневна искуства, па и она која се не чине на први поглед грађом за лирску песму, као што су уклањање митисера или уринирање након испијања алкохола, често су полазиште од којег креће лирска свест што проговара, тражећи универзалну раван, која се, по својој природи, отима свакодневици. Недељковићев поступак је суверено освојен и јасно изведен: искуство песме које претендује да се огласи са универзалне позиције, никада није лишено свакодневног контекста, односно појединачног које се потврђује тек као чинилац општег, и, заузврат, гарантује универзалном искуству пуноћу и утемељеност у свакодневици. Између свакодневног и онога што га надилази, постоји одређена суштинска веза која фундира Недељковићев поетски свет у настајању. Стога, за разумевање Недељковићеве поезије јесте значајно питање да ли је свакодневица потребна универзалном искуству, или је универзално продукт промишљања о свакодневном. Дакле, на који начин се два искуства искључују, или, што је важније, потврђују?

2.

Пре свега, никако није занемарљив збир Недељковићевих песама у којима се појављују слике и призори преузети из свакодневице – што је већ и примећено у критици.¹ По-

¹ Радивије Микић указује да је Недељковић, попут Јована Христића, песник који „је склон да песму 'претвори' у тумачење неког призора, у настојање да се у том призору види нешто што превазилази његову ефемерност и повезује га са неким универзалнијим облицима људског искуства” (Микић 2013: 222), као и да у Недељковићевој поезији, као и у поезији Борислава Радовића, постоји: „потреба да се изгради мост између онога што је искуство које се обликује у оквиру свакодневице и оних сфера у које се смештају искуства која долазе изван свакодневице, из сфера људске духовне активности” (Исто).

ступак грађења песничких слика се оспољава у стиху кроз самеравање некаквог искуства које припада свакодневном кретању и испољавању човека са поетским досегом који се отима ефемерном и у којем се назире оквири ширег искуства, без обзира на онтолошку, културну, интертекстуалну, историјску или какву другу раван на коју реферира. Рефлексија, или понирање у сопство, кључни је поступак преко којег долази до преструктурирања нивоа искуства. Песничка мисао Недељковића се често креће од мотива који припада свакодневном човековом испољавању, да би се одабрани мотив кроз рефлексију трансформисао у искуство о свету или о човеку, које претендује на универзалну раван. Мисао може кренути и од универзалног плана, да би се исти разградио или афирмисао при сусрету са свакодневним, али се такво кретање искуства знатно ређе активира у Недељковићевом опусу. Тај се двосмерни поступак појављује у целини Недељковићеве поезије, истина, не тако често ни транспарентно у новијим збиркама, (пре свега мислимо на збирке *Талас* и *Улазак*), у којима сложенија семантика активираних слика и зрелији и тамнији, каткад и херметични језички израз утичу на повлачење реквизита веристичког израза. То не утиче, свакако, (будући да се свакодневно готово никада не повлачи из Недељковићеве поезије), на постојаност његовог одабраног поступка, али га унеколико мења, пре свега преко језика обремененог прегнантијим песничким сликама и сложенијом симболиком. Ипак, за разумевање Недељковићевог поетског поступка од највећег значаја су оне песме у којима је слика света оспољена превасходно кроз искуство свакодневице, да би се потом уздигла ка каквом ширем плану, будући да се овакав поступак указује не само поетичком тенденцијом већ и доминантом Недељковићеве поезије.

У Недељковићевом опусу можемо издвојити два смера у којима се мисао одређена искуством или, ређе, декором свакодневног, креће. Први подразумева пројектовање певајућег субјекта ка свету, а други већ поменуто понира-

ње у сопство, иако ова два кретања песничке мисли никада нису строго раздвојена, већ се допуњују и снаже. Без обзира на то да ли је мисао усмерена ка свести лирског субјекта, или се он протеже ка свету у којем је постављен, свакодневно искуство јесте полазно при кретању мисли ка каквом другом које претендује на општост и универзалност, и указује се поетичким, па и тематским гарантом стабилности света Недељковићеве поезије.

Овај песнички механизам, као и универзалност искуства до које Недељковић долази у поезији, чине нам се лирским оправдањем како лирске свести што промишља о свету, тако и света у чијим оквирима је постављен субјект који о њему мора реферисати. У том огледалском споју, користећи условљеност и контрастираност између универзалног и свакодневног, општег и појединачног, Недељковић проналази оправдање за свет и човека о којима пише, али и за своју потребу да пише, преко чега долазимо до терена ауто/метапоетике.

3.

Недељковићев поетски простор је чврсто фиксиран, или се барем ослања на неколико значајних тематско-поетичких одредница. Стабилност света је уздрмана у Недељковићевој поезији, а песничка мисао трага за, условно речено, просторима среће или спокоја. Тачније, пре свега трага за искуствима која постају гарант стабилности света, будући да је он неповратно усидрен у хаос, или, често сведеније, у напету узнемиреност. Потом, потражују се и она искуства која лирском субјекту указују да се у свету, који, иако несавршен, јесте један једини, односно, најбољи од свих светова², могу пронаћи бар тренутни просто-

² Једна од централних метафора у Недељковићевом опусу јесте *овај свет*, по којој је и насловљена једна од најкохерентнијих и најзрелијих његових песничких збирки, управо свет у којем је човек постављен, који је нестабилан, често и неразумљив, али се у њему могу пронаћи простори среће и спокоја. Тај свет је неизговорљив, иако мислећи пе-

ри предаха, тихог унутрашњег мира и свакодневних радости. Ти тражени и каткад наслућени или пронађени простори не само да оправдавају постојање у тако конципираном свету већ и фундирају потребу лирског субјекта да проговори у/о свету, као и оправданост њиховог обостраног и прожимајућег постојања. Универзални степен који је достигнут у оквиру песме у саодносу са свакодневним искуством такође јесте гарант стабилности света, али Недељковићев поетски универзум не постоји да би у њему биле исказане громогласне истине о свету. Оне јесу тражене, али се њихова вредност одређује тек ако су фундирани оним свакодневним, које се, на ширем плану, може повући пред значајем и ексклузивношћу великих тема. Дакле, није Недељковићев опус организован око намере да се у поремећеном свету пронађу простори среће, који свакако јесу тражени, па да се, с те освојене позиције, о свету проговори са намером која подразумева општост и универзалност. Недељковићев свет је организован око потребе да се *ирейозна моћућносћ* за досезањем свакодневних простора спокоја, који су, самим тим што постоје и што се могу пронаћи, лирском субјекту гарант некакве стабилности *овој свейи*. Промишљања о устројености света, о поезији, историји, језику, науци, друштву и свим осталим великим темама активираним у Недељковићевом опусу, стога феноменолошки и у вредносном смислу неумитно долазе након покушаја да се простор стабилности досегне. Све поменуте велике теме су, при Недељковићевом поступку, заправо чешће докази за нестабилност света, и ње-

вајући субјекти покушавају да препознају механизме и вредности којима је одређен. Метафора *овог света* се преклапа са Лајбницовом идејом о најбољем од свих светова, на коју сам песник више пута у поезији реферише. Уистину је свет у Недељковићевој поезији и најбољи, уједно и најгори, дакле, једини, онај у којем је човек постављен. Видети, пре свега, песме „Мочвара” из збирке *Овај свейи* и „Земља” из збирке *Талас*. Лајбницова идеја резонира кроз Недељковићев песнички опус, и проналази неочекивани одјек у песмама у којима се свакодневна искуства издижу на ниво *малих свейиковина*.

гову неуређеност, него што гарантују лирском субјекту спокој при распознавању мера и граница света у којем је постављен. Од примарне је важности пронаћи ретке просторе спокоја, односно могућност да они постоје, а када су они освојени, о свету се може проговорити и са намером лирске синтезе. Недељковић проналази просторе спокоја у неколико различитих поетско-тематских оквира. Први је већ поменут, и својим значајем и присутношћу врхуни у Недељковићевом опусу, а то је искуство песме, односно поезије. Други је свакако искуство свакодневице, условно малих догађаја, лако заборављених или непримећених, али који се издижу на ниво *свејковина*, и у којима је похрањена не само могућност да лирски субјект, тумачећи их, доспе до простора среће или да га наслути, већ и да упути поглед ка широј визири кроз коју конструише, декомпонује и анализира сам свет. Трећи простор спокоја може бити природа, као мотив и као феномен, али уједно она то и не мора бити. Овај, у Недељковићевој поезији амбивалентно вреднован и одређен мотив, заслужује подробну анализу у некој будућој студији. О значају свакодневних искустава и условно малих тема, и сам песник је проговорио, и то ван поезије, у једном интервјуу: „Не мислим да има великих и малих тема, мада нам се посредно или непосредно сугерише да је тако; историја уметности оповргава ову увреженост. Зар Ван Гогови сунцокрети и чемпреси, нису доказ, зар нису Монеови локвањи, зар није мала ноћна музика, толики песнички опуси, у нас рецимо поезија Стевана Раичковића, да поменем тек њега, да су све теме велике, ако им достојно приђемо. Ако се сагласимо да избор теме није пресудан, лако ћемо доћи и до тога да се кроз третман свакодневних призора долази до крупних сведочења и истина о свету, да се допире далеко, а колико далеко, о томе одлучује дар и посвећеност изабраном пољу” (Недељковић 2013).

Међутим, није апсолут у Недељковићевој поезији поменуто потврђивање универзалног преко свакодневног искуства, нити да општост оправдава усмеравање песничке визуре на појединачно и, каткад, ефемерно. Постоје јасно филтрирани тематски оквири у којима Недељковић, полазећи од свакодневног, долази до општег, али и они, у којима се одређени велики наратив,³ који подразумева усмереност ка универзалном степену, релативизује, па чак неретко детронизује, а врло ретко и деструира. Другим речима, Недељковић, изабравши неку од значајних и, условно речено, великих тема двадесетог и двадесет и првог века, (можемо их назвати и дискурсима или метанаративима) – поставља искуство свакодневице изнад њега, и самим тим, одабрани (и условно, у културолошком смислу) значајнији друштвени или историозофски дискурс бива релативизован или детронизован свакодневним, или пак вреднован преко њега. Двадесети век у српској поезији је навикао читаоца на то да је поезија простор у којем се могу самерити оквири културне и традицијске свести и у којем се може промишљати и доносити суд о опсесивним темама које су одредили човека двадесетог века. Ипак, присутан је и други ток, понорни, тихи, мада не толико скривени, колико нетранспарентни, у оквиру којег су песници усмерени ка разумевању свакодневног као простора у којем се огледају све наше приче, па и велики, значајни метанаративи и опсесије.⁴ Читав је низ таквих песама, разасутих кроз Недељковићеве збирке, у којима се песник поиграва с концепцијом историје, мита, цивилизације, употребом језика, достигнућима науке или представом

³ Користимо ову данас већ увелико од значења испражњену реч да, користећи је као термин, у једној речи означимо тематско-мотивски простор Недељковићеве поезије који је упућен ка поетском испитивању важних културноисторијских, друштвених, социјалних и филозофских тема.

⁴ Чини нам се да је у овоме, и не само у овоме, Недељковићев директни претходник Борислав Радовић, и било би упутно промерити поетике ова два песника.

града или природе, од којих ће неколико бити подробније анализирано у раду.

Недељковић се на неколико места дотиче логорологије, односно теме концентрационих логора, једног од одређујућих искустава двадесетог века. Ипак, својствено изабраном поступку, песник ће, да би развио рефлексиву о пролазности и страдању, у песми „Логор” из збирке *Тачни сјихови*, кренути од свакодневног искуства, слушања песама на радију, да би упоредио искуство оних који су страдали и нестајали у логорима смрти, и оних којима такво искуство, јер су рођени и одгајани у поратном времену, недостаје. Песник указује да „пролазности нема, има неотпорних” будући да и они који су преживели логоре и њихови потомци, који, запоседнути музиком, проводе ноћи крећући се како заповеда медијум који су одабрали, образују *архийелаї*, у којем ће и једни и други или нестати или прерано остарити. У песми „Семе” из збирке *Овај свети*, лирски глас промишља над призором у који је загледан: посматрајући веверицу која се храни семењем крушке, лирска свест покушава да упореди тај приказ са оним што би се самој веверици десило да се задесила у неком од логора смрти. Међутим, свакодневни приказ који проузрокује рефлексиву о пролазности је донекле и рестриктиван: лирски глас је омеђен сопственим искуством („Двориште, ето, беше мој свет”), из којег тек посредно може да, посегнувши ка универзалном плану, рефлектује о самом логору, као месту смрти и феномену који је одсудно изменио хуманистички и етички хоризонт савременог човека. Другим речима, свакодневно искуство омогућава рефлексиву која претендује на општост и тиче се значајне теме, која је самим тим валоризована или детронизована, али и одређује домете претендоване универзалне мисли, будући да лирски субјект не може да досегне такво искуство, осим у оној мери у којем му искуство свакодневице, у овој песми приказ у који је загледан, веверица која се храни у дворишту, дозвољава.

И о дOMETИМА науке Недељковић промишља на неколиким местима. У песми „Било би то немогуће” из збирке *Језик увелико*, лирски субјект, на вест да је у модерном свету могуће пришити откинуту руку и у потпуности је учинити поново анатомски функционалном, промишља о ономе што чини са сопственим, скупљајући плодове лешника у јесен. Достигнуће науке се не детронизира, али је и сметнуто у страну, јер је неважно пред наметима песничке мисли. Сакупљајући плодове, што представља поновљиво сезонско искуство свакодневице, песнички глас разуме да постоје оне дубинске моделујуће силе без којих не би могао постојати у овоме свету, иако би без руке можда и могао: „и чупам тугу. Кад би потпуно устукла / Било би немогуће оживети је, било би немогуће.” Песма „Очувано тело” из збирке *Овај свет* се, пре прочитаних поентираних излазних стихова, може указати као својеврсна ода науци, захваљујући чијим дOMETИМА је, на основу анализе једног тела закопаног хиљадама година, могуће реконструисати целокупну археолошку раван давно умрлог човека. Могу се представити његове дневне навике, јеловник, социјални односи, здравствено стање – готово цео живот некога давно нестало је, посредством науке, откривен модерном човеку. Ипак, без обзира на премоћ научних досега, лирски субјект сетно закључује, указујући донекле и на илузорност научних дOMETА који не могу разабрати оно најдубље и највредније што је можда припадало том човеку: „Али никада нећемо сазнати / Да ли је смишљао песме, / Никада нећемо сазнати све.”

Дакле, мотиви који припадају свакодневном испољавању човека одређују вредност(и) изабраних, условно речено, значајних искустава који припадају култури и друштвеним процесима, као и њихове дOMETЕ или баштину, као што се чини са науком и логорологијом у анализираним песмама. Недељковић не одређује вредности поменутих културолошких наратива директно и апсолутно, а ни а priori, већ се одређени дискурс може потврдити као вредан за човеково искуство, али само ако се промери

кроз свакодневицу или упоредо са њом, и, у другом случају, о чему ће бити речи у раду, кроз искуство аутопоетике. Свакако, одабрани темат се може и смисаоно декомпоновати преко свакодневног (и аутопоетичког). Према томе, велике теме, никада нису потврђене кроз саму културолошку вредност дискурса, као система или скупа правила или вредности, односно, преко метанаративне вредности самог дискурса за одређење човекове позиције. Дакле, неће се цивилизација потврдити кроз неко вредно историјско достигнуће или тековину, или рефлексију о историјским наметима или поразима, већ у мисли субјекта који посматра веверицу која грицка семење крушке („Семе”, *Овај свети*), или посматра град („Тугин”, *Тушин и још 50 њесама*, и „Никада плен”, *Језик увелико*). Неће се рефлексија о смислу постојања ствари или о њиховом оспољавању потврдити кроз филозофски дискурс, већ кроз рефлексију лирског субјекта који испија пиво и уринира („Испијајући пиво”, *Тачни стихови*). Неће се мит потврдити кроз овештале механизме или обновљиву симболику који, опставши кроз векове, претрајавају и данас у свести, већ кроз мисао лирског субјекта који чује смех сестрића („Сладолед”, *Појрешна њројноза*), слуша речи свога сина („Обиље”, *Овај свети*)⁵ или замишља осмех драге („Мит”, *Улазак*). Свакодневно искуство, заправо живот у *овоме свету*, потврђују или разарају искуства која припадају великим темама овог и прошлог века, као што су историја, цивилизација, наука и други оквири.

5.

Аутопоетичка мисао, када се оспоји у самој песми, може потврдити или дисквалификовати друга искуства којих се та песма дотиче. Улога песме као (мета)поетичког мотива је значајна за транспоновање свакодневног у опште: ако је неко од савремених песника упућен ка аутопоетичком

⁵ Упореди са: „Насупрот томе, срећу је лепо гледати; то је најлепши призор. Шта је лепше од детета?” (Ален 2011: 189)

промишљању, то је Недељковић. Најмање је петина песама из збирке *Улазак* одређена поглавито аутопоетичким промишљањем, а тај се постотак не повлачи пуно ни у другим збиркама. Када се активира аутопоезис и метапоетски језик, односно, када је испевана песма о песми, тада се свакодневно може повући, будући да није више неопходно, пошто постоји искуство над њим (привидно) истакнуто, и, што је значајније, указује се као готово сигурни гарант стабилности света. Тиме је сутерисана и одређена хијерархија поетичких односа у Недељковићевом лирском универзуму. Поезија је, у аксиолошком смислу, у оквиру Недељковићевог опуса одређена као истакнуто и, у вредносном смислу, позитивно искуство, односно као оно које може да уздрмани свет поново одреди стабилним, и да оправда постојање и испољавање песничког субјекта у њему. Управо због тога је већина песама с аутопоетичким контекстом усмерена ка истицању вредности саме песме.

Многе песме, као што је „Надмоћ метафоре”, уводна песма збирке *Овај свей*, представљају оде поезији (у овој песми још и више ако се она посматра као дијалог са Шелијевом „Одом шеви”), песничком надахнућу, позицији песника и његовој могућности да кроз речи покуша да проговори о *вазда неизговореном свейу*. Синтагма у курзиву је преузета из песме „Излишност” која затвара збирку *Улазак*, и у којој се тихи песников говор указује као достатни медијум преко којег се незнање о свету може, макар делимично, умањити, што и јесте поетичка тежња која важи за Недељковићев опус у целини. Песник заузима позицију из које не само да може да проговори о *овом свейу*, једној од централних метафора и опсесија поезије Живорада Недељковића, већ и да се окуша у архетипској тежњи да кроз језик изрази оно непатворено и суштинско о њему, односно да дозволи да га „нити поезије воде [...] све дубље / У мрежи неизрецивог све даље у изрицање” („Нити”, *Улазак*). Иако свестан да папир трпи само оно што песник успе да досегне кроз своју мисао и интуицију, и да се та својеврсна симулација сазнања о овоме свету и проникну-

ћа у његове механизме одређује преко саме фигуре песника, његове природе, сазнања, дакле, песничке свести („Образац”, *Овај свей*), Недељковић признаје да је ипак песник онај који у целости, или барем у највећој мери, влада језиком и онај који може да, промишља о овом свету што се не може изговорити. Ипак, песник покушава управо то, јер је песник медијум, па чак и облик језика, којим проговара *овај свей*, или барем све оно што је преко језика човеку доступно од овога света: „плаћени ће убица изговорити: / *Признајем, рука сам, кукавица промрсиће: / Јесте, језик сам, курва ће добацити: мозак сам, / Песник ће рећи: све сам. / И неспоразума бити неће*” („Женски полни орган”, *Тачни сѝихови*). Поезија ипак није простор склада, тачније она га почесто руши, као неупоредива сила кроз коју опстаје човекова свест и дух („Келтски крст”, *Језик увелико*). Не само што је поезијом могуће проникнути у механизме, вредности, таме и лепоте овог света већ је могуће наслутити и тајне човека самог („Та поезија” *Језик увелико*), промишљање о поезији може довести и до оних одредница овога света који га дестабилизују. Дакле, поезија у Недељковићевом опусу јесте апсолутна потреба човековог духа, а вредности које се могу, путем промишљања о поезији, досегнути, припадају и просторима спокоја и несигурности. Ипак, њеним посредством, свет може бити представљен, и унеколико објашњен, *изговорен*. Стога је, будући да човек о себи аутентично говори тек кроз песму, и оправдана поетичка тежња да се о свету проговори са песничке позиције, у намери да се он макар у делићу проникне. Самим тим је и велики збир аутопоетичких песама оправдан.⁶ Свет у Недељковићевој поезији није само об-

⁶ Не зачуђује заиста импозантан распон интертекстуалних веза видљивих у Недељковићевом опусу: од песама у *Мајци* где јасно примећујемо Диса или Црњанског, а потом и низ песника и наших и страних, кроз друге песме и збирке. Само у последњој збирци песама, *Улазак*, може се приметити дијалог са низом књижевника: Војиславом Илићем, Стеваном Раичковићем, Ј. П. Стеријом, Бориславом Радовићем, Едвардом Коцбеком, Кнудом Хамсуном, Шејмусом Хинијем и другима. Врло често се, на нивоу песме и саме збирке, па и опуса у целини, преко интер-

лик хаоса или нестабилности, већ и лепоте, и стога су потраживани одговори значајнији: „Без света, ни поезије не би било, свет је, упркос свему, препун лепоте, поезије у најчистијем облику” (Недељковић 2013).

Условно речено, искуство Недељковићеве поезије можемо, додуше доста грубо, поделити на три оквира. Први би подразумевао искуство свакодневице, дакле *овога свега* и живота, други велике наративе и културолошке и филозофске дискурсе, док би се трећи односио на искуство песме. Већ смо указали на то да се кроз свакодневно узето из овога света или кроз песму афирмише или декомпонује искуство великих наратива. Такође, свакодневно може резонирати у искуству песме, и обратно, али такво самеравање није неопходно, будући да се песма, као вредност овог света, конституише као услов његове стабилности. Али стога песма, као вредност, готово никада не може бити доведена у питање преко свакодневног, нити може бити деструирана великим дискурсом, већ се може потврдити кроз њих. Управо због тога песма претендује да буде коначно искуство Недељковићеве поезије, онај симбол или мотив којег издвајамо када покушавамо да одредимо упориште једне поетике. Песма, или поезија, чија се вредност наизглед онтолошки и не може довести у питање у Недељковићевом опусу, условљава толики збир аутопоетичких исказа, али и каналише и често одређује вредности остатка искуственог регистра Недељковићеве поезије.

текстуалног контекста сама култура одређује простор у оквиру којег се конституише и онтолошки оправдава постојање певајућег субјекта и заједнице којој припада (породица, град, ређе културно-историјски контекст). Посебно се истичу песме у којима песник активира сећања на разнолика укрштања, као у песми „Хранитељи гавранова” из збирке *Овај свет*, у којој се може препознати искуство поезије Х. Л. Борхеса, Скендера Куленовића и Борислава Радовића, у песми „Никада плен” из збирке *Језик увелико* која је, преко слике града представљене као звери, својеврсни омаж поезији Момчила Настасијевића, Васка Попе и Новице Тадића, или у песми „Непознато место” из збирке *Улазак*, која комуницира са песмама „Нож из друге руке” Борислава Радовића и „Бодеж” Х. Л. Борхеса.

Дакле, ако су заиста претходно изнети ставови тачни, или барем релативно прецизни, поставља се питање: да ли је песма уједно централно искуство човека у Недељковићевој поезији, ако је већ у највећој мери истакнуто искуство унутар опуса. Ако се сетимо првих његових збирки, *Појрешине ѝроїнозе* и *Мајке*, у њима ћемо пронаћи поетеме које су остале несвргнуте и у потоњим збиркама. Пре свега су то ставови да је човек део овога света, као и поезија – и да човекову повезаност за свет песник исказује речима, за које је свестан да *мали дometи имају* („Кад не буде”), али да су и крајње средство којим се може изразити положај човека и песме у свету. У овим односима назиремо и потребу песника да тумачи изабране феномене који могу, хијерархијски, припадати различитим оквирима – дакле, пониру из речи (песма, аутопоетика) и света (свакодневно, као и велики дискурси). Центрум Недељковићевог поезиса се може назрети управо кроз то позиционирање песничке мисли између човека/песме/света. Управо због тога се и активира свакодневно у великој мери, јер, условно речено, приземно искуство овога света јасније реферише о самом свету, о човеку и судбини песме у њему, него велики дискурси двадесетог века. Недељковић, који је осетио ту парадоксалну условљеност, тихи је песник, који нерадо активира велике дискурсе, Или кроз парафразу става Драгана Хамовића, Недељковић избегава апорије овога света (в. 2014), не либећи се ипак да проговори о њима. Ипак, Недељковић је осетио или је то одувек знао, још од *Појрешине ѝроїнозе*, да је поезија једини медијум кроз који се овај свет може, барем илузорно, представити, као и веза између самог света, и човека и поезије у њему. Ту се може назрети и оправдање учесталог спајања аутопоетичке мисли и свекодневног испољавања човека.

Ипак, иако су искуства свакодневице и аутопоетичке мисли она истакнута унутар Недељковићевог опуса, потребно је указати на динамику између та два оквира, акси-

олошки позитивно одређена. У Недељковићевом опусу постоје и оне песме у којима је искуство песме заправо подређено свакодневном кретању и испољавању лирских субјеката, као и оне, свакако ретке, али ипак присутне, у којима су поезија као вредност и њене могућности да изрази свет и човека доведени у питање. У песми „Мочвара” из збирке *Овај свет*, кроз развијену рефлексiju о изражајним могућностима поезије, посредовану кроз коментар мита о јерменском јунаку Мхеру, песник указује да, иако песма, односно поезија, врхуни као духовни простор у којем се о овом свету може открити и исказати онолико колико је човеку дозвољено, она ипак није свемогућа. „Мочвара” се завршава јасном аутопоетичком опоруком: „А може бити, Господе, / И мора да је тако, да је овај свет / Заиста најправеднији од свих, / Само што поезија није стигла / О томе да посведочи, / И сама заглибљена у живом благу.” Поезија има сопствене сазнајне и изражајне границе, као и језик као средство кроз које је поезија исказује, али и човек који је одабира као медијум кроз који проговара и његов дух који се у самој поезији оваплоћује. Ни поезија, ни језик, ни човек и његова духовност, а, коначно, ни свет нису до краја изрециви феномени, али се управо у потреби песничког субјекта да проговори о њима, крије њихова онтолошка оправданост и потреба за стиховним оспољавањем. Ипак, ни поезија као вредност не врхуни увек када се постави напрема изабраним искуствима. У песми „Сенке пламена”, из исте збирке, лирски глас пореди тренутке када је са својим сином, који представља својеврсни простор спокоја, и време проведено над поезијом, контрастирано кроз стрес и нервозу. Љубав према сину не само да је феноменолошки ближа и значајнија самом субјекту већ је и у концепцији самог света постављена као вреднија, будући да је очева љубав ванвременска и постојала је и када на свету није ни било поезије, осим ако се не рачунају *измишљене речи* које је, крај пећинске ватре у неком давном времену, отац изговарао своје сину. Ако се узме у обзир одсудна важност песме и поезије у оквиру

Недељковићевог опуса, од изузетног значаја су песме попут две поменуте, у којима се над поезијом постављају вредности што, самим тим, постају суштинске, аутентичне, темељне при разумевању дубинских тематских, мотивских и идејних траса које одређују Недељковићеву поезију. Ако је песма мера Недељковићевог света и ако се у поезији налази моћ изрицања и исказивања *овој свети*, свакодневна искуства су радост и жеља његове поезије, а међу њима се љубав и породица издижу до непомућеног простора среће. У збирци *Улазак* се налази песма под именом „Мале светковине” која управо и представља оду свакодневним, наизглед мало битним, али заправо изузетним искуствима, преко потребним човеку, док су поступци свакодневице уздигнути на ниво свечаних животних тренутака, неопходних за оправдање човекове егзистенције.

Свакако је разлика између искуства свакодневице и искуства песме у поимању среће. Аутопоетичка мисао, као гарант стабилности света, односно могућности да се он изрази, самим тим и постави у препознатљиве оквире, није и гарант да се може досегнути простор среће, већ су то чешће и ефектније свакодневна искуства. Нека од њих се откидају од ефемерног поновљивог контекста и прерастају у силу која поетички моделује Недељковићев песнички универзум. Привлачна је и субверзивна Недељковићева мисао: поезија је на многим местима у опусу истакнута као највиша вредност и људског духа и овога света – ипак, на ретким местима, та патина, интелектуална вера, каткад и патетика којом је окруњена, нестаје пред фантазмама оних искустава што се, ако не на интелектуалном плану, а оно на емотивном, указују значајнијим. Јер песма указује на механизме, принципе, море и лепоте овога света, оцртава човека у оној мери у којој дух песника може да досегне. Али када је осмех детета у питању, када субјект пролази руком кроз његову косу, или када посматра своју сањиву драгу, песма више није потребна као вредност која гарантује стабилност света, јер тада је свет већ досегнут кроз љубав. Ипак, и оно што је свакодневно, и које се не отима

поновљивом, каткад се указује вреднијим од искуства песме. Песма „Чињеница о иметку” из збирке *Тачни сџихови*, на једноставан начин износи целокупну дијалектику вредности коју искуства свакодневице сабирају као потенцијални простор среће, спокоја и стабилности *овоја светиа*:

Ако на путу угледаш
Новац, немој га узети, уступи увек место старијем,
Ђути и насмејан буди кад си пијан. Памтих
Савете, спреман да се трошим. За новцем
Сагао се нисам, ниједно место није било моје,
И кад трезан бејаш, ћутао сам, насмејан
(2001: 27).

7.

Недељковић је један од ретких песника који добро пишу о просторима среће. Свакако је он онај песник који чврсто фиксира стубове своје поетике, и када су они стабилни, у њима песник лако обликује темате што му одговарају и које бира. Свакодневна, условно мала, пролазна искуства прерастају у поетички принцип, силу која моделује остала у Недељковићевој поезији, (каткад чак и песму) и усмерава вредности и смисао значајних културолошких и социолошких искустава.

Простори среће се називају управо у свакодневном код Недељковића, а врхуне у породичним песмама, што је велика тема његове поезије. Овај живот, *овај свети*, песма у њему јесу песничке (па и интелектуалне) радости, али јесу и понори у поезији Живорада Недељковића. Али породица је несумњиво срећа Недељковићеве поезије; породица, о којој он пише суптилно, без високе патетике или детронизирања, чак и када је несрећа у питању, породица је увек вредност која се не да унизити. Недељковићеве породичне песме су једини несаломљиви гарант да се свет о којем пише, а који се указује на моменте хаотичним, претећим, несрећеним или збуњујућим, ипак може стабилизovati, барем на трен. Кроз

породицу, кроз свакодневно испољавање оних који јој припадају, кроз осмехе, миловања, понеку реч или гест, простори среће се отварају у својој непатвореној и неупрљаној чистини. Поменућемо тек један пример: у изузетној песми „Мит”, из збирке *Улазак*, дијалектика мита, као производа културе, супростављена је личном искуству певајућег субјекта, одређеним тренуцима тихе љубавне и породичне идиле, које не рабе ништа од митског контекста или динамичности. Песнички глас говори како и не покушава да створи мит, јер се поновљивој, цикличној динамици ове творевине културе отима призор детета које се игра или драгиног осмеха, далеко изван жеље или могућности лирског субјекта да своје најинтимније радости одреди једном овешталом културном матрицом.

На крају, двадесети век нас је научио да можда и није потребан велики песник да би написао добру песму о несрећи или о каквој великој теми, односно дискурсу, али је свакако потребан велики песник да би написао добру песму о срећи, посебно о породичном кругу, којег Недељковић сасвим тихо и сведено дивинизује и чини од њега, нехотице, мит – мит овога света, мит свакодневног и општег.

8.

Сам свет, простор у којем се обрео лирски глас, овај је свет, у којем постојимо, односно, најбољи од свих светова, уједно и најгори, који је нестабилан, односно хаотичан у оној мери, у којој певајући глас мора да потражи места спокоја, просторе среће и да се запита над бројним механизмима који одређују свет, не би ли досегао узроке нестабилности света и тиме утажио, барем делимично, своју запитаност. Стога се многе песме у којима песник рефлектује о природи цивилизације, историје, књижевности, науке, мита, религије и сличних оквира могу разумети као тумачење света, покушај да се он разуме, приближи људском искуству; да се у простору неспокоја, ако већ не може бити достигнут простор среће, бар досегне некаква разумљивост

у хаосу, сазнање о нестабилном свету. Свет угрожава човека својом несазнатљивошћу, а песма се указује као врховни принцип кроз који се овај свет може *изјаворити*, и у мери сазнати, али може представљати и простор среће и духовну муку. Свакодневна искуства се указују као ситни, али немерљиви и човеку неопходни простори предаха док хода кроз свет и тумачи га. Понека искуства, попут породице и љубави успевају да се дефинишу не само као гаранти спокоја и реда у овом свету, већ и као неукаљани простори среће. Поезија Живорада Недељковића се може разумети као непрекидно постављање питања о свету и човеку, који су суштински несазнатљиви и неизговорени, али и у некој мери и досегљиви уз искуство песме. Уз овај високи интелектуални, па и онтолошки напор Недељковићеве песничке свести, која поставља питања и тражи одговоре, прикључује се и тихи понорни простор оних тражених и нађених одговора који у свакодневном и поновљивом проналазе тренутне просторе спокоја и мира. Недељковић делимично успева у обе своје тематско-поетичке тежње и потребе, јер и поред свих велова и тама, успева да проговори о *вазда неизјавореном свешћу*, и да представи човека, његове среће и немире. А његове песме тиме сведоче колико о свима нама, толико и о поезији самој.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

1.

Недељковић, Живорад. *Суштини њослови : изабране и нове њесме*. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”. 2002.

Недељковић, Живорад. *Овај свети*. Београд: Архипелаг. 2009.

Недељковић, Живорад. *Неумерени рад њодина : изабране њесме*. Чачак: Градска библиотека „Владислав Петковић Дис”. 2011.

Недељковић, Живорад. *Талас*. Београд: Архипелаг. 2012.

Недељковић, Живорад. *Улазак*. Београд: Архипелаг. 2014.

2.

Недељковић, Живорад. „Игре које сам стварао”. У: Славко Гордић, Иван Негришорац (ур.), *Поезија Живорада Недељковића : зборник радова*. Нови Сад: Матица српска. 2003. 73–96.

Недељковић, Живорад. *Стих као штићњ од зла*. Интервју у *Српске новине*. 8. јул 2013. Интервју водио Бане Ђорђевић.

3.

Ален. *О срећи*. Превод Иван Радосављевић. Београд: Службени гласник. 2011.

Микић, Радивоје. *Песма и значење*. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”. 2013.

Хамовић, Драган. „Лирика, са свих страна”. Поговор у: Живорад Недељковић. *Неумерени рад њодина : изабране њесме*. Чачак: Градска библиотека „Владислав Петковић Дис”. 2011. 117–112.

Milomir Gavrilović

THE SONG OF *THIS WORLD*

The lyrical quotidian experience and autopoetic RUMINATIONS
in the poetry of Živorad Nedeljković

Summary / The poetry of Živorad Nedeljković is characterized by the search for understanding of the world and man's position within it. The world of Nedeljković's poetry is unsure and unstable, and its subjects seek both the reasons, or at least hints to the answers as to why the world is established the way it is and the spaces of happiness and peace that are presented as the guarantees of stability and order in the world. In this poetic effort, the autopoetic speech and quotidian experiences present two important poetical-thematic lines within which Nedeljković ruminates on the position and nature of man. The dynamics of the relationship between the autopoetic and the quotidian, two frames that, each in their own way, whether in agreement or dispute, project the poetic thought towards the universality that is being sought, is essential to the understanding of poetic outcomes of Nedeljković's poetry. Both the quotidian experiences and the problems of the autopoetics are presented as possible thematical and notional spaces within which it is possible to, at least partially, understand why the world described by Nedeljković is *unspeakable* and how man is positioned within it.

gasha88gm@gmail.com

ЖИВОРАД
НЕДЕЉКОВИЋ
ПЕСНИК

повеља

Уредник
ДРАГАН ХАМОВИЋ

Издавач
НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
„СТЕФАН ПРВОВЕНЧАНИ”
КРАЉЕВО

За издавача
МИЛОЈЕ РАДОВИЋ

Главни и одговорни уредник
ДЕЈАН АЛЕКСИЋ

Оперативни уредник
АНА ГВОЗДЕНОВИЋ

Регистар имена сачинила
АНА ГВОЗДЕНОВИЋ

Графички дизајн
ДРАГАН ПЕШИЋ

Превод резимеа на енглески
НАТАША ПАВЛОВИХ

Штампа
ЕПОХА
Пожега

Тираж
500

Краљево
2017

CIP – Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41.09-1 Недељковић Ж.(082)

ЖИВОРАД Недељковић, песник : зборник / уредник Драган Хамовић. – Краљево : Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 2017 (Пожега : Епоха). – 370 стр. ; 20 см. – (Едиција Повеља. Библиотека Преображење / [Народна библиотека „Стефан Првовенчани”]; књ. 21)

Тираж 500. – Стр. 7–9: О Зборнику / уредник [Драган Хамовић]. – Summaries. – Библиографија уз већину радова. – Регистар.

ISBN 978-86-80522-19-7

1. Хамовић, Драган [уредник] [аутор додатног текста]
а) Недељковић, Живорад (1959–) – Поезија – Зборници

COBISS.SR-ID 240023308